

Evalvatsioonitont

Jaan Undusk

Nagu Eesti Vabariigis sel sajandil kombeks, korraldatakse igal seitsmendal aastal teadusasutuste rahvusvaheline evalvatsioon ehk nende teadusliku taseme hindamine.

Käesoleva aasta aprilli lõpuks pidid asutused esitama etteantud vormis ingliskeelse eneseanalüüsi oma tegevusest aastail 2018–2023, mille Eesti Teadusagentuur suunas rahvusvahelistele hindamiskomisjonidele. Septembri keskel külastasid komisjonid asutusi ning vestlesid nende töötajatega. Novembri teisel poolel hakkasid laekuma komisjonide otsused. Nende alusel kujundab lõpphinnangu haridus- ja teadusministeerium.

Eesti Teaduste Akadeemia ainus teadusasutus, Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, on seni kõik evalvatsioonid aastail 2003, 2010 ja 2017 läbinud edukalt. Ka sel aastal külastas kirjanduskeskust seitsmeliikmeline inglise-skandinaavia-hollandi segakomisjon, kes on esialgse otsuse langetanud.

Selles hinnatakse kirjanduskeskuse tööd kolmes lõikes (uurimistöö teaduslik mõjukus, ühiskondlik mõjukus ja jätkusuutlikkus) ning loetakse lävend ületatuks neist kahes esimeses; jätkusuutlikuks aga kirjanduskeskuse tööd ei peeta. Eelmise ehk 2017. aasta komisjoni otsuses, kus pandi veel hindeid, sai kõrgeimad pallid just kirjanduskeskuse jätkusuutlikkus! Ja neli komisjoni liiget olid needsamad, kes sel aastal. Mis halba on siis vahepeal juhtunud?

Selgub, et mitte midagi. Kirjanduskeskuse olukord on vaid paremaks läinud. Uurimistöö on temaatiliselt suunitletum kui kunagi varem. Aastail 2017–2023 rahuldab teadusagentuur vaid viis kirjandusteadusliku rühmagrandi taotlust ja kaks neist sai endale kirjanduskeskus. Mirjam Hinrikuse juhitud 20. sajandi alguse dekadentsikultuuri uurimiserühm pälvis rahastuse aastaiks 2022–2026 ning Kristi Viidingu juhitud varauusaja aadlikirjanduse uurimiserühm aastaiks 2023–2027. Et need grandid väljastati hindamisperioodi viimaseil aastail, siis võib õigustatult väita, et just jätkusuutlikkusele lõi kirjanduskeskus hiljuti parima võimalikest aluseist, mis Eesti teadusmaastikul võimalik.

Miks langetati siis otsus, et asutus ei ületa jätkusuutlikkuse lävendi? See tundub olevat loogikavastane.

Evalvatsioonikomisjoni psühholoogiline läbivalgustus ei ole siinse kirjutise teema, kuid ilmselt mängis kaasa turvalisest läänemaailmast heidetud pilk Eesti teaduselule. See võibki jätta hirmuäratava mulje. Teadus on Eestis peaaegu puhtalt projektipõhine (ka asutuste baasfinantseerimine sõltub projektidest), projekte antakse viieks aastaks ja vaid väga vähestele. Mida te teete, vaesekesed, kui teil projektid 2026–2027 otsa saavad? Taotlete küll uusi, aga kui neid enam ei tule, sest kõik teised tahavad ju samuti?

Just see oli peaaegu ainus küsimus, mis komisjoni liikmeid kohtumisel kirjanduskeskuse töötajatega huvitas. Küsimus on eksistentsiaalselt ülioluline, ent kui sellele rahuldavat vastust ei leita, siis on ebamoraalne tuletada sellest järeldus, et ei olda jätkusuutlik. See on umbes sama, kui öelda värskelt abiellunule, et praegu sa küll rõõmustad, mees, sest su seis on hea, aga sul pole mingit garantiid, et sa varsti ei nuta – ja järelikult ei ole su abielu jätkusuutlik. See on nurjunud. Pigem lahuta kohe.

Eksistentsiaalsete põhiküsimuste seisukohalt ei ole ei Eesti teadus ega kogu Eesti riik jätkusuutlik – sest me ei suuda ühegi komisjoni ees sõnastada piisavat garantiid. Aga nii me elamegi, oleme aastasadu elanud, ja elame ehk siiski paremini kui mõned teised. See ongi Eesti elu.

Halb on nüüd see, et kui evalvatsioonikomisjon ei pea ühte kolmest lävendist ületatuks, siis osutub kogu evalvatsioon negatiivseks. See tähendab, et asutus ei saa enam projekte taotleda ja lõpetatakse ka tema baasfinantseerimine. Kirjanduskeskusele tähendaks see tema kui teadusasutuse likvideerimist – ja just optimaalse võimekuse hetkel. See oleks väga ebaõiglane ja väga rumal.

Tuli rahvusvaheline komisjon, tutvus põgusalt hästi töötava asutuse tööga, aga leidis ka, et see ei suuda sõnastada garantiid oma rahastamise jätkumiseks viie või kümne aasta pärast. Kuid kes selle garantii saaks anda, kui rahastamine selgitatakse tiheda konkursi korras?

Underi ja Tuglase Kirjanduskeskusel on Eesti humanitaarsel teadusmaastikul kindel ja nähtav koht ning tema jätkuvuse ainus tagatis on uurijate erialane väljapaistvus. Selles ei kahtle keegi, kes asja tunneb.

Rahvusvahelise komisjoni arvamus on soovituslik ning lõppotsuse teeb ministerium. Minu kirjutis ei olegi suunatud mitte hindamiskomisjonile, vaid haridus- ja teadusministeriumile, kes loodetavasti tajub oma vastutust.

[Ilmunud ajalehes Postimees 30. novembril 2024](#)